

POSUDEK OPONENTA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

AUTOR PRÁCE: Martin Zajíček

NÁZEV PRÁCE: Srovnání nacismu a komunismu

OBOR STUDIA: Filozofie a společenské vědy

AUTOR POSUDKU: Mgr. et Mgr. Michal Rigel, Ph.D.

SHRNUTÍ A HODNOCENÍ OBSAHOVÉ STRÁNKY PRÁCE

Předkládaná bakalářská práce je přepracovanou verzí textu, který byl obhajován již v srpnu 2020. A jelikož jsem v roli oponenta vystupoval i tehdy a vypracoval několikastránkový posudek, nebudu již znovu shrnovat obsah celé práce, ale zaměřím se především na nejvíce problémové aspekty a kritizované pasáže, aby bylo možné posoudit, jak moc kvalitativně se práce proměnila.

První zásadní námitkou z minulého posudku byla podoba a rozsah úvodu, jenž čítal pouze tři věty, a neumožňoval pochopit čtenáři záměry autora práce ani zhodnotit metodologickou správnost na cestě k jejich dosažení. Nová verze již obsahuje pětistránkový úvod, který dává dostatečný prostor k tomu, aby se v něm objevily všechny náležitosti. Podle mého soudu k tomu ale dochází jen částečně. Je zde sice artikulován cíl (porovnat ideologii komunismu a nacismu; či lépe: dokázat, že jsou si vnitřně zásadně podobné), nicméně další části úvodu už pouze autorovo přesvědčení o identickém založení obou ideologií místo toho, aby se soustředily na představení a zdůvodnění kritérií, podle nichž by se míra podobnosti obou ideologií posuzovala. Mimo to by bylo užitečné v úvodu práci představit a vyjádřit se ke struktuře kapitol (detailněji než činí poslední odstavec úvodu, který se o to přece jen pokouší), okomentovat klíčovou literaturu a současné diskuse k tématu atp. Každopádně je třeba připustit, že oproti předchozí verzi došlo k výraznému zlepšení a takto sestavený úvod může být s výše zmíněnými výhradami akceptován.

Druhým výrazným bodem kritiky předchozí verze textu byla skutečnost, že autor v ní v podstatě nečinil rozdíl mezi *ideologií* nacismu a komunismu a *režimem* nacistického Německa a SSSR. Pojmu *ideologie* ani jednotlivým základním stavebním kamenům obou ideologií se nevěnoval, zaměřil se pouze na realitu vlády těch režimů, které se o doktrínu nacismu a komunismu snažily opírat. Tento nedostatek se v nové verzi snaží autor odstranit a termín *ideologie* ve významu, v jakém jej chápe a v práci používá, stručně definuje (s. 6), přičemž se v jednom dalším odstavci pokouší představením pojmu *ideokracie* vypořádat i

s posunem od ideologie „na papíře“ k vládní praxi (s. 6). Myslím však, že způsob, jakým tak činí, úplně nestačí. Z mého pohledu jde v práci o klíčovou věc, která by si vyžadovala více prostoru a péče.

Je také škoda, že autor v dané kapitole nepokračuje v podrobnějším představení základních principů obou ideologií a místo toho se ve zbytku této části uchyluje spíše k obecným frázím typu: „*jak komunistický, tak i nacistický režim pozměnil definice dobra a zla. Vraždění, udávání a kradení bylo považováno za dobro*“ (s. 8). Pokud by se autor doopravdy zabýval myšlenkami, které razili tvůrci nacistické ideologie a zkoumal kořeny komunismu v díle konstitutivních postav tohoto učení (Marxe a Engelse), narazil by totiž na problém, jak skloubit nacismem hlásaný elitismus, vůdcovství, nacionalismus, korporativismus, militarismus, rasismus, a další charakteristiky s tužbami propagátorů komunistických myšlenek po absolutní rovnosti, internacionalismu, solidaritě a spolupráci v rámci beztřídní společnosti.

Tím samozřejmě neříkám, že ke komunismu nepatří také pojmy jako centrální plánování, násilná revoluce, nebo i diktatura proletariátu, kde by třeba určité analogie bylo možné hledat, pouze upozorňuji na to, že k důkladné analýze obsahu obou ideologií nedošlo, neboť o výše zmíněných pojmech se v příslušné kapitole prakticky nehovoří. Co to je komunismus a nacismus je zpětně rekonstruováno až podle reálného působení režimů SSSR, resp. nacistického Německa. Zvláště v případě komunismu to může vytvářet mylný dojem, že jde o striktně monolitickou doktrínu s rovnítkem mezi *komunismem v SSSR* a *komunismem obecně*. To by ale bylo zavádějící, protože komunistické hnutí bylo vnitřně rozmanité, jak pokud jde o teorii, tak i pokud jde o praxi. Ostatně i komunistické režimy různě ve světě měly různá specifika – Kambodža, Čína, Albánie, Kuba, což je pravda i v rámci jedné země – Československo v 50. v 60. či v 80. letech je pokaždé příkladem „komunismu“, ale vždy trochu jinak.

Zbylé tři čtvrtiny práce už mají charakter více historický a pomocí popisu různých událostí v SSSR a v nacistickém Německu autor tvoří paralely mezi oběma režimy. Domnívám se, že řada bodů je diskutabilních (náboženství, zemědělství aj.) a u jiných se lze tázat o účelnosti jejich zařazení, ale zde znovu odkazují spíše na svůj předchozí posudek. Každopádně jde o věci, o něž se už lze legitimně přít a argumentovat pro, či proti, což je něco, co se může dít i během obhajoby.

HODNOCENÍ FORMÁLNÍ STRÁNKY PRÁCE

Práce netrpí problémem s gramatikou a zmizely i některé další viditelné stylistické problémy. Paul von Hindenburg je sice občas nadále „Hidenburgem“ (s. 13), ač na to předchozí posudek upozorňuje, ale jedná se o chyбку či překlep spíše ojedinělý (dále kupř. ...obyvatelé *Estonka* vítali... s. 72). Pokud bych měl v tomto směru apelovat na nějaké zlepšení, vyzval bych autora, aby významově rozlišoval mezi výrazy „kvůli“ a „díky“, neboť nerespektování rozdílu může působit dost nešťastně, viz: „*dalším příkladem rasismu ze strany sovětských komunistů je jejich dlouholetá rivalita s Poláky, díky které se Poláci stali obětí čistek v Sovětském svazu.*“ (s. 28).

HODNOCENÍ PRÁCE SE ZDROJI

Značnou proměnou prošel seznam literatury, kde přibylo množství zdrojů a je dobře, že práce oproti předchozí verzi konečně pracuje i s klíčovou literaturou v dané problematice, ač se při podrobnějším pohledu na způsob využití některých děl nelze ubránit dojmu, že jejich včlenění je spíše formální. V textu se objeví jen minimálně, jednou či dvakrát a to u nikterak důležitého tvrzení (typicky *Původ totalitarismu* od Hannah Arentové). Navíc publikace od K. R. Poppera *Otevřená společnost a její nepřátelé* dle uvedeného ISBN i dalších indicií odkazuje k prvnímu dílu, který pojednává o Platónovi a nikoli o Marxovi, kde by to dávalo větší smysl. Ani jedna ze dvou citací, které zmiňují konkrétní strany Popperova díla, navíc v knize není k dohledání, což ještě zvyšuje pochyby o tom, že autor opravdu držel v ruce ten správný díl Popperova dvousvazkového díla.

Výtku z minulého posudku, zmiňující absenci děl „otců zakladatelů“ obou ideologií se autor rozhodl řešit např. zařazením *Komunistického manifestu*. Pro vhled do podstaty nacismu i komunismu by bylo asi vhodnější využít sekundární literaturu, která by základní ideje sumarizovala a příspěvky jednotlivých formativních osob stručně interpretovala. Znovu připomínám např. učebnicově pojatou publikaci *Politické ideologie* od Andrew Heywooda, která by mohla prokázat autorovi dobrou službu.

OTÁZKY K DISKUSI PŘI OBHAJOBĚ

1) Komunismus je v práci vnímán jako „jeden celek“, ale představa „obecného“ komunismu, který měl zabíjet ve východní Evropě, Rusku, Číně, Vietnamu, Kambodži, Albánii a jinde ve světě se zdá být z různých důvodů problematická. Myslí si autor, že oběti režimu Pol Pota v Kambodži mají stejnou příčinu a zdroj utrpení jako ty např. v Československu v padesátých letech?

2) Autor se v práci snaží rekonstruovat ideologii komunismu podle události vlády v SSSR. Zdá se, že mezi obojím vidí souvislost. Zeptám se tedy přímo: je podle něj možné nalézt přímou příčinnou souvislost mezi idejemi, které prezentoval Karl Marx a trestnými tábory v komunistickém SSSR?

3) Práce je prodchnuta snahou demonstrovat vnitřní podobnost komunistické a nacistické ideologie a silné odmítnutí jejich myšlenek jako v podstatě kriminálních. V české společnosti (a rovněž v českém právním řádu) je však přístup k používání symbolů a propagaci myšlenek obou ideologií odlišný, přičemž ta komunistická má lepší pozici (o tom svědčí i přítomnost KSČM v nejvyšších legislativních orgánech ČR). A dokonce i sám K. R. Popper, který byl jedním z nejhlasitějších kritiků Marxe ve 20. století, dokázal vzít v potaz sociální kontext vzniku Marxova díla a nalézt pro něj slova uznání. Neodmítl jej per se a tento přístup předkládám autorovi k zamyšlení: *„Jsem dalek toho, abych obhajoval Marxovu teorii státu. Jeho teorie bezmocnosti veškeré politiky a zejména názor na demokracii se mi jeví nejen mylný, ale osudově mylný. Musíme však připustit, že za touto krutou a důmyslnou teorií státu stojí krutá a skličující zkušenost. A i když Marx podle mého názoru neuspěl v pochopení budoucnosti, kterou si bystře přál předpovědět, domnívám se, že dokonce i jeho mylné teorie jsou dokladem bystrého sociologického vhledu do podmínek jeho doby a dokladem jeho nezdolného humanismu a smyslu pro spravedlnost (...) Marx prožil zejména svá mladší léta v období bezostyšného a krutého vykořisťování. Neomezený kapitalismus této doby využíval heslo „rovná a svobodná soutěž pro všechny“ a odolával úspěšně jakémukoliv pracovnímu zákonodárství (...) Důsledkem byl život v bídě a utrpení, jaký si dnes dokážeme stěží představit. Zejména vykořisťování žen a dětí vedlo k neuvěřitelnému utrpení (...) Marxův bouřlivý protest proti těmto zločinům, které byly tolerovány a někdy dokonce obhajovány nejen profesionálními ekonomy, ale i muži církve, mu navždy zajistí místo mezi osvoboditeli lidstva“* (Popper, K. R. 1994. *Otevřená společnost a její nepřítelé II. Vlna prorocství: Hegel, Marx a co následovalo*. Praha: Oikoymenth, s. 106-108).

VÝSLEDNÉ HODNOCENÍ PRÁCE

Autor přepracováním textu podobu práce bezpochyby vylepšil. Největší vady se podařilo odstranit a v předkládané podobě je dílo obhajitelné, přestože základní konceptuální uchopení stále vnímám jako problematické. Nemyslím, že je možné v podstatě bez dalšího vysvětlení nečinit rozdíl mezi *ideologií* nacismu a komunismu a *režimem* nacistického Německa a SSSR. Ač je deklarovaným cílem porovnat obě *ideologie*, autor se znovu – i v této verzi práce – zabývá výlučně srovnáním politik dvou konkrétních *režimů* (a to navíc bez odůvodnění kritérií, podle

nichž tak chce činit). Aby bylo jasno: badatelskou svobodu tak postupovat mu nechci brát, jen mám pocit, že je třeba velmi pečlivě daný postup argumentovat a to se bohužel v práci neděje.

Navrhuji celkové hodnocení

D

V Hradci Králové
17. 8. 2021

PODPIS: